

B17879 Obecná antropologie

jaro 2020

Sociokulturní antropologie

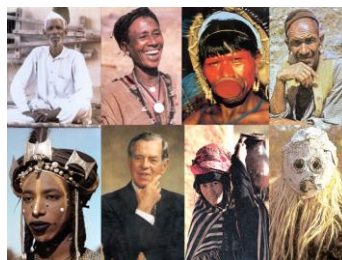
Minulost – Současnost – Budoucnost

B17879 Obecná antropologie

jaro 2020

ANTROPOLOGIE

Antropologie

- z řečtiny: **άνθρωπος** [anthrōpos], „člověk“, **λόγος** [logos], „nauka, věda; myšlenka, intelektuální činnost; rozum; slovo, řeč; důvod; počet“
- holistická, interdisciplinární a komparativní věda zabývající se studiem **BIOLOGICKÉ** a **KULTURNÍ VARIABILITY** lidských populací v čase a prostoru
- snahou je využít stále širší spektrum poznatků různých přírodních a společenských věd
- jednotícím prvkem těchto vědních oborů je společný předmět jejich výzkumů:

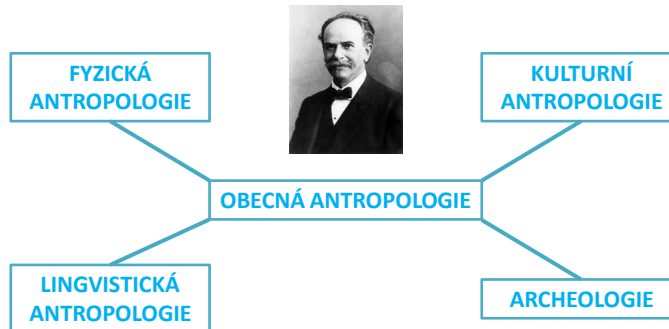
ČLOVĚK

Antropologie

- abychom se v labyrintu antropologie neztratili, je nezbytné jednoznačně odpovědět na čtyři základní otázky:
 1. Co je **PŘEDMĚTEM** antropologického výzkumu?
 2. Které antropologické **DISCIPLÍNY** tvoří jádro obecné antropologie?
 3. Prostřednictvím jakých **METOD** antropologové člověka a kulturu studují?
 4. Které základní **OBLASTI** lidských činností antropologický výzkum pokrývá?
- **MODEL OBECNÉ ANTROPOLOGIE** – holistický, komparativní a interdisciplinární výzkum člověka z perspektivy fyzické a., kulturní a., antropologické archeologie a lingvistické a.
- integrální studium biologické a kulturní dimenze člověka

Model obecné antropologie

- antropologie představuje syntetickou vědu o člověku a kultuře, která zahrnuje poznatky z fyziologie a anatomie, etnografie a etnologie, archeologie a prehistorie, lingvistiky, psychologie a sociologie →

KOMPLEXNÍ DISCIPLÍNA ZABÝVAJÍCÍ SE INTEGRÁLNÍM STUDIEM VZTAHŮ RASY, JAZYKA A KULTURY

Model obecné antropologie

Holistická perspektiva

- systémový výzkum biologických a kulturních faktorů ovlivňujících člověka
- popis, pochopení a analýza kulturních prvků a komplexů ve vztahu k dalším aspektům a oblastem studovaného kulturního systému
- cílem je postihnout vzájemné vztahy mezi studovanými objekty, jevy a procesy jako nedílné součásti širšího celku

Komparativní perspektiva

- studium biologické variability rodu *Homo* a kulturní rozmanitosti lidských společností
- co příslušníky různých společností na biologické a kulturní úrovni spojuje a co je odlišuje

Interdisciplinarita

- integrace poznatků různých přírodních a společenských věd

BI7879 Obecná antropologie

jaro 2020

2

Antropologická
archeologieSociokulturní
antropologie

3

1

Fyzická
antropologieLingvistická
antropologie

4

BI7879 Obecná antropologie

jaro 2020

První element – LIDSKÉ TĚLO FYZICKÁ ANTROPOLOGIE

- přírodovědná disciplína zabývající se výzkumem biologické variability lidských populací v čase a prostoru
- předmětem výzkumu je komplexní studium růstu, vývoje a funkce lidského organismu v rámci různých rasových, etnických, kulturních a sociálních skupin
- mezi tematické okruhy FA patří studium individuální variace tvaru a funkce lidského těla, růstové změny v průběhu ontogeneze, proměny fyziologických funkcí a morfologických znaků rodu *Homo* v průběhu fylogeneze, problematika pohlavního dimorfismu, vztahy mezi tělesnou stavbou a vnějším prostředím a další

Druhý element – ARCHEOLOGICKÉ PRAMENY ANTROPOLOGICKÁ ARCHEOLOGIE

Diváky „Padělky nad humny“ 2013

- společenská věda zabývající se výzkumem artefaktů, které představují materiální doklady cílevědomé lidské práce
- archeologie jako integrální součást antropologických výzkumů; „*kulturní antropologie minulosti*“
- předmětem výzkumu je studium a výzkum rozmanitosti lidských kultur v časové perspektivě
- rekonstrukce kulturní historie a zaniklého způsobu života v kontextu vývojových proměn lidské kultury

Třetí element – LIDSKÉ KULTURY SOCIOKULTURNÍ ANTROPOLOGIE

- společenská věda zabývající se holistickým a srovnávacím výzkumem vývoje, struktury a fungování sociokulturních systémů v čase a prostoru
- ústředním pojem je **KULTURA**, která je používána k označení všech specificky lidských negenetických jevů, tak jak se projevují v artefaktech, sociokulturních regulativech a kulturních idejích sdílených a předávaných členy určité společnosti
- tradičním objektem výzkumů byla lokální kultura preliterárních společností, které byly považovány za vnitřně integrované a do značné míry autonomní sociokulturní systémy; v souvislosti s postupným zánikem kultury tradičních společností se předmět výzkumů rozšiřoval na jednoduché rolnické pospolitosti a vyspělé moderní společnosti
- základní metodou výzkumu je antropologický terénní výzkum založený na pobytu mezi příslušníky studované společnosti

1. Etnologie a etnografie a svět „těch druhých“

Etnologie, etnografie a sociokulturní antropologie

- široce koncipovaný výzkum člověka, společnosti a kultury → studium lidských kultur a společností v čase a prostoru, snaha pochopit svět „těch druhých“
- 18. století: němečtí geografové, historici a přírodovědci → studium domorodých kultur Kamčatky → *Völkerkunde/Ethnografie* → deskriptivní, geografické a historické **studium cizích národů** → etnologie jako komparativní věda s cílem teoreticky zobecnit a interpretovat empirické etnografické poznatky
- 18./19. století: šíření pojmu etnologie (Adam F. Kollár, 1783) → vědecké studium národů a lidských populací v historické a geografické perspektivě, jazyky, obyčeje, zvyky a společenské zřízení; národopis a folkloristika
- společně s pojmem etnologie se šíří i pojem etnografie → od 19. století se potlačuje historický, geografický i lingvistický aspekt (GB) → **historie lidských ras a kmenů**
- **James Cowles Pritchard (1786-1848)** – úkolem etnologie je systematický sběr a popis typických morfologických znaků různých domorodých populací → první metodologické pomůcky terénního výzkumu („etnografický dotazník“)

Etnologie, etnografie a sociokulturní antropologie

- ve 2. polovině 19. století renesance původního pojetí etnologie → důraz kladen na fenomén kultury a komparativní výzkum evolučních stádií lidstva
- **vědecká institucionalizace** → etnologické společnosti a muzea → 1837 Petrohrad (M), 1839 Paříž (S), 1842 New York (S), 1843 London (S), 1873 Berlín (M), 1874 Řím (M), 1884 Vídeň (M)
- etnologie se etabluje jako **akademická disciplína** a stává se součástí antropologických studií a vědeckých paradigmat; ekvivalent kulturní antropologie
- v současnosti je etnologie velice diferencována → odlišný přístup, vymezení rozsahu a obsahu předmětu, metod a cílů → anglosaské prostředí, Francie, německy mluvící oblasti
- přes rozdílnost pojetí obsahu a předmětu zájmu je etnologie:
 - obecná **strategie výzkumu kultur** etnických společenství v čase a prostoru, preferující a zobecňující mezikulturní a historickou perspektivu
 - teoreticko-deduktivní, komparativní a explanační **fáze výzkumu sociokulturních systémů**, vycházející z etnografických empirických dat
 - **evropská tradice komparativních výzkumů kultur** do značné míry odpovídá aspiracím a výzkumům anglosaské sociální a kulturní antropologie

Etnologie, etnografie a sociokulturní antropologie

1. Francie → sociologie/sociální antropologie

→ úzké sepětí etnologie, etnografie a sociologie → empirické výzkumy mimoevropských kultur a teoretické koncepce formující francouzskou verzi sociální antropologie vrcholící dílem C. Lévi-Strausse (1908-2009), který považoval etnografii za empirickou fázi antropologického výzkumu a etnologii za syntetickou fázi výzkumu zpracovávající etnografická data v historické, geografické a systematické perspektivě

Claude Lévi-Strauss
1908-2009

2. Velká Británie → sociální antropologie

→ diachronní vysvětlení historických událostí v čase a sociologicky induktivní obecně platné zákonitosti → etnologie představuje historickou disciplínu, která rekonstruuje dějiny kultury, zatímco sociální antropologie představuje induktivní výzkum, jehož cílem je postihnout, objasnit a formulovat obecné zákonitosti tvořících základ sociokulturních jevů; první fázi výzkumu tvoří etnografie, tj. empirický sběr dat, s nimiž následně pracuje jak sociální antropologie, tak i etnologie

A. R. Radcliffe-Brown
1881-1955

Etnologie, etnografie a sociokulturní antropologie

3. Německo a Rakousko → etnologie + národopis/kulturní antropologie

→ etnologie relativně autonomní vědecký obor studující svět preliterárních společností; škola kulturních okruhů – úkolem etnologie je empirický výzkum domorodých národů s cílem pochopit význam předmětů a jevů kultury a objasnit jejich vzájemné vztahy; etnografie představuje empirickou fázi výzkumu přímo v terénu, zatímco etnologie provádí komparaci a zobecnění etnografického materiálu v mezikulturní a historické perspektivě (→ sociokulturní antropologie)

Wilhelm Schmidt
1868-1954

4. USA → kulturní antropologie

→ součást antropologických výzkumů společnosti a kultury, kde etnologie i etnografie vystupují jako vzájemně kompatibilní výzkumné strategie při studiu kultury – etnografie jako empirická fáze (sběr, popis a analýza dat prostřednictvím terénního výzkumu), etnologie provádí teoretické zobecnění v mezikulturní a historické perspektivě

Etnologie, etnografie a sociokulturní antropologie

- EG = empirická fáze antropologického výzkumu spojená s pobytem v terénu; empirická data
- EL = teoretické, deduktivní, komparativní a zobecňující zpracování empirických dat v historické/transkulturní perspektivě; interpretace a explanace dat
- antropologové tak v průběhu výzkumu vystupují jako etnografové a sbírají empirická data mezi domorodci, která následně jako etnologové analyzují a činí je předmětem antropologické interpretace

2. „Ti druzí“ v sociálním kontextu sociální antropologie

Sociální antropologie

- studium variability lidských společností v čase a prostoru; evropská etnografická a etnologická tradice
- britská škola studující mimoevropské kultury/společnosti skrze pojmy **společnost, sociální systém a sociální struktura**
- počátky a ideové zdroje sociální antropologie v pracích, které se programově zabývaly studiem světa „těch druhých“

MY vs. ONI

Kdo jsou „ti druzí“? Proč vypadají tak bizarně? A proč nevyznávají ideje našeho (vašeho) kmene?

- 15. a 16. století: zámořské objevy vyvolaly zájem o exotický svět, jeho kulturu a jeho obyvatel; z „barbara“ se stává „divoch“, který byl ve jménu křesťanství a civilizačního pokroku převychováván, kultivován a vykořisťován
- 17. a 18. století: zpochybnění **eurocentrismu a etnocentrismu; kulturní relativismus**

Sociální antropologie

- sociální antropologie se začala formovat v letech 1843-1871, kdy byly založeny etnologické a antropologické společnosti v Londýně
- 2. pol. 19. století – **EVOLUCIONISMUS**
 - mezinárodní hnutí; rekonstrukce univerzálních stádií dějin lidstva, evoluce institucí a výzkum vzniku a vývoje nejrůznějších forem materiální a duchovní kultury
 - globální antropologické pojetí kultury, komparativní metoda, vývojový paralelismus, přežitky
 - kultura x společnost – etablování sociální antropologie (GB) a kulturní antropologie (USA)
- tzv. **kabinetní antropologie** – mnohé studie čerpali ze sekundárních dat a informací (zprávy cestovatelů, misionářů a pracovníků koloniální správy) → spekulativní charakter výsledných prací
- 1898: A. C. Haddon (1855-1940) – výprava do Torresovy úžiny
- 1908: J. G. Frazer (1854-1941) – vymezení SA jako komplexní studium člověka, srovnávací výzkum lidských ras a historická rekonstrukce evoluce lidského myšlení a institucí → hledání obecných zákonitostí vývoje společnosti a kultury

Sociální antropologie

- poč. 20. století se prosazuje nové vědecké paradigma nahrazující klasický evolucionismus – **DIFUZIONISMUS**
 - rozhodujícími faktory kulturní změny jsou **migrace** obyvatelstva a **difuze** kulturních prvků a komplexů
 - **heliolitická teorie kultury** G. E. Smithe (1871-1937) předpokládala, že veškeré kulturní výtoky lidstva mají svůj původ v Egyptě, odkud se díky difuzi šířily do celého světa
- 20. léta 20. století – konstituování moderní britské sociální antropologie jako induktivní empirické disciplíny → **KLASICKÝ FUNKCIONALISMUS**
 - intenzivní terénní výzkumy, zúčastněné pozorování
 - společnost jako seberegulující celek a integrovaný systém představující třídu jevů nezávislou na lidské psychice (É. Durkheim) → každý prvek sociokulturního systému plní pozitivní a nezastupitelnou **funkci**, sloužící k zachování celku
- **kultura** představuje **systém institucí** sloužících k adaptaci člověka k vnějšímu prostředí a k uspokojování **lidských potřeb** X výzkum sociálních struktur a SA jako induktivní, komparativní a přísně exaktní věda studující zákony **fungování soc. struktur** v synchronní perspektivě (→ srovnávací sociologie)

Bronisław K. Malinowski
1884-1942

Sociální antropologie

- 40. až 50. léta 20. století – opouštění pozitivistických postulátů klasického funkcionalismu a pojetí **antropologie jako humanitní vědy**
 - E. E. Evans-Pritchard (1902-1972) – společnosti nepředstavují přírodní systémy, ale morální systémy, které je možné prostřednictvím výzkumu pochopit a adekvátně interpretovat → odklon od studia funkcí institucí k výzkumu jejich **smyslu a významu** v konkrétním kulturním kontextu
- **procesuální teorie** lidského jednání, kdy sociální procesy tvoří aktivní roli při tvorbě sociální organizace, struktury společnosti, sdílených hodnot, idejí a norem; lidé představují aktivní jedince, kteří cílevědomě sledují své vlastní zájmy, které vymezují zvažování alternativních možností, srovnáváním a výběrem jednání, které se jim zdá nejvýhodnější
- 50. až 60. léta 20. století – formuje se tzv. manchesterská antropologická škola zabývající se **teorií konfliktů**
 - M. Gluckman (1911-1975) – studium konfliktů v kontextu sociální struktury a analýza skrytých ekonomických, politických a příbuzenských vztahů; konflikt představuje významný činitel integrace a diferenciacie společnosti

Sociální antropologie

- 60. až 70. léta 20. století – prosazování nových výzkumných paradigmat a škol, zejména postulátů francouzské sociální antropologie – **STRUKTURÁLNÍ ANTROPOLOGIE**
 - kultura jako strukturální systém, metody lingvistiky a interpretace prostřednictvím teorie binárních protikladů
- v opozici vůči ahistorické strukturální antropologii a strukturálnímu funkcionalismu ožívá evolucionistická myšlenka – **NEOEVLUCIONISMUS**, který kulturu považuje za adaptivní systém, který se vyvíjí v čase; značný podíl na postuláty neoevlucionismu měla **analytická/procesuální archeologie**
- nejvýznamnějším paradigmatem se však staly přístupy studující a interpretující kultur jako systém symbolů a významů – **SYMBOLICKÁ ANTROPOLOGIE**
- sblížení britské a americké antropologické školy

Mary Douglas
1921-2007

INTERPRETATIVNÍ ANTROPOLOGIE

3. „Ti druzí“ v kulturním kontextu kulturní antropologie

Kulturní antropologie

- výzkum variability lidských kultur v čase a prostoru; ústředním pojmem je **kultura** – specifické lidské negenetické jevy, tak jak se projevují v artefaktech, sociokulturních regulativech a idejích sdílených a předávaných členy určité společnosti
- počátky KA ve 2. polovině 19. století – **evolucionistická etnologie** a **antropologie**
 - 1871: E. B. Tylor (1832-1917) podal antropologickou definici kultury
 - L. H. Morgan (1818-1881) evolucionistický výklad rodiny a dějin lidské společnosti od divoštství přes barbarství k civilizaci, výzkum příbuzenství a příbuzenské terminologie
- institucionalizace amerických archeologických, kulturních a přírodovědných výzkumu vedla k ustanovení antropologických pracovišť, které se primárně věnovaly výzkumu mizejícího světa indiánských/domorodých kultur
- v rámci etnografických výzkumů se mnoho antropologů, etnologů a archeologů zapojilo do empirického sběru dat a staly se průkopníky základních metod antropologického výzkumu – terénní výzkum a pobyt mezi členy studované kultury (např. F. H. Cushing)

Frank H. Cushing
1857-1900

Kulturní antropologie

- 1. pol. 20. století ve znamení formování KA jako svébytné vědní disciplíny studující lidské kultury v prostoru a čase → model **obecné antropologie**
 - široce koncipovaná věda o člověku, společnosti a kultuře; empirická a induktivní vědní disciplína zabývající se integrálním studiem vztahů rasy, jazyka a kultury
 - Franz Boas (1858-1942) a škola americké antropologie
- pojem **kulturní antropologie** používán sporadicky od 20. let (E. Sapir), většího rozšíření získal až ve 30. a 40. letech 20. století
- předmětem zájmu byly **lokální kultury preliterárních společností** považované za vnitřně integrované a do značné míry autonomní sociokulturní systémy; později studovány jednoduché rolnické pospolitosti i vyspělé moderní společnosti
- vývoj kulturní antropologie představuje relativně samostatnou linii výzkumů člověka a kultury, avšak je nutné vidět tento vývoj v kontextu dějin evropské sociální antropologie, etnologie a etnografie

Franz Boas
1858-1942

Kulturní antropologie

- počátky kulturní antropologie souvisí s rozvojem evolucionistické antropologie ve druhé pol. 19. století, která přispěla k vybudování KA až na poč. 20. století, kdy se prosadil **americký difuzionismus/historický partikularismus** (→ Franz Boas a jeho škola)
- 30. až 40. léta 20. století – rozpracování postulátů Boasovy školy KA jako reakce na omezené možnosti difuzionistické teorie kultury → **konfiguracionismus/kulturalismus**

Ruth F. Benedict
1887-1948

Margaret Mead
1901-1978

→ jednotlivé kultury představují integrované systémy organizované v souladu s „**kulturní gramatikou**“ dané společnosti; v kultuře existuje skrytý organizační princip (konfigurace) dávající kultuře její jedinečnou tvář

→ předmětem studia se stává **kulturní vzorec a kulturní integrace**

- paralelně se rozvíjí psychologicky orientovaná škola „**osobnosti a kultury**“, jejíž náplní se stalo studium enkulturacy a socializace v transkulturní perspektivě a rozpracování doktríny **kulturního determinismu**

Kulturní antropologie

- 2. pol. 20. století – uvolnění hranic mezi americkou, britskou a evropskou antropologií a etnologií → sblížování americké kulturní a britské sociální antropologie
- 60. léta 20. století – rozvoj ekologicky orientovaných výzkumu kultury se projevuje v konstituci paradigmat chápajících kulturu jako *nadbiologickou adaptaci na přírodní prostředí* → univerzální a multilineární evoluce a **kulturní ekologie** → syntéza strukturální, funkcionální a genetické explanace kultury a společnosti

Marvin Harris
1927-2001

Clifford Geertz
1926-2006

- 60. až 80. léta 20. století – prosazují se tři základní linie v KA: a) **neoevolucionismus**, **kulturní ekologie** a **kulturní materialismus** (→ kultura představuje specificky lidský, negenetický adaptační systém); b) **nová etnografie** (→ kultura jako strukturální, kognitivní nebo symbolický systém; kultura jako ideový systém); c) **interpretativní antropologie** (→ dekonstrukční pojetí kultury, kultura jako multidimenzionální, polysémantická a kaleidoskopická realita)
- současná KA představuje empiricko-teoretickou vědu, která na základě **mezikulturních komparativních výzkumů** usiluje o **holistickou analýzu** kulturních prvků a komplexů v širším kontextu studovaných sociokulturních systémů

Sociokulturní antropologie

- americká kulturní i britská sociální antropologie je součástí jednotného výzkumného trendu, jež spojuje společný předmět zájmu – **preliterární společnosti a jejich kultura**
- rozdíly jsou způsobeny odlišným pohledem na zkoumanou realitu

KULTURA

x

SPOLEČNOST

- K – všechny specificky lidské negenetické jevy, tak jak se projevují v artefaktech, sociokulturních regulativech a idejích sdílených a předávaných členy určité společnosti
- S – hodnoty, zvyky a instituce v kontextu sociální struktury
- KA – studium sociální struktury představuje pouze dílčí pohled na kulturu zkoumané společnosti → sociální antropologie je podoborem KA
- SA – integrální studium člověka, společnosti a kultury v širším vědním základě → kulturní antropologie součástí SA
- díky sblížování výzkumných témat i jednotlivých metodických postupů SA i KA se stále více prosazuje pojem **sociokulturní antropologie**

Obecná/celostní antropologie

- pro budoucí vývoj **obecné antropologie** je důležité, že kulturní antropologie společně s biologickou antropologií, archeologií a lingvistikou tvoří nosnou bázi pro integraci věd o člověku
- pozitivisticky orientovaná linie SKA usiluje o vědeckou explanaci kulturních jevů a stanovení obecných zákonitostí kulturních procesů, kdežto reprezentanti interpretativní antropologie kladou důraz na hlubší pochopení smyslu a významu studované kultury; současně probíhá kritické přehodnocování předmětu a metod antropologického výzkumu a hledání nové reflexivity
- navzdory rozmanitosti antropologických škol, směrů a paradigmat je SKA jednotná v tom, že každý kulturní prvek nebo kulturní komplex je nutné studovat a interpretovat v širším sociokulturním kontextu; záleží ovšem na samotném výzkumníkovi, jak daný problém pojme a jak ho bude studovat a interpretovat
- kulturu dnes není možné redukovat na pouhý adaptační mechanismus, sloužící k uspokojení lidských potřeb; nad utilitární dimenzí každého kulturního jevu existuje svébytný svět symbolů a významů (→ „*sui generis*“) → být kulturním antropologem proto předpokládá schopnost exaktně postihnout utilitární funkce kultury a současně umění ji číst jako svébytný **sémiotický text**